

Павлова Тетяна,
науковий співробітник
відділу початкової освіти
Інституту педагогіки
Національної Академії педагогічних наук України

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

***Анотація.** Визначено базове поняття «дослідницька поведінка» з опорою на вітчизняні і зарубіжні джерела. Розглянуто фактори, які зумовлюють дослідницьку поведінку учнів: новизна ситуації, пошуковий характер навчання, створення розвивально-дослідницького середовища.*

***Ключові слова:** дослідницька поведінка, молодший школяр, пошуковий характер навчання.*

Як відповідь на запити суспільства щодо якості шкільної освіти запроваджено Концепцію Нової Української школи, яка передбачає спрямування освіти на діяльність учня у пізнанні ним самого себе, способів взаємодії зі світом, усвідомлення смислу своєї діяльності.

Інструментом досягнення цілей у цьому документі визначено такі: «Відчуваю», «Думаю», «Дію», що суголосні цілям розвитку дослідницької поведінки учнів.

Дослідницька поведінка (англ. *exploratory behavior*) – за енциклопедичними джерелами (Психологія. Словарь. А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский; Оксфордский толковый словарь по психологии) – це поведінка, спрямована на пошук і набуття нової інформації; одна з фундаментальних форм взаємодії живих істот з реальним світом з метою його пізнання. Провідною для психічного розвитку вчені визначають потребу в нових враженнях. Ця невтолима потреба вважається найважливішою спонукальною силою всього психологічного розвитку в онтогенезі, на її ґрунті розвиваються й інші потреби, наприклад, у спілкуванні, практичних діях.

Дослідницька поведінка, за В. Сухомлинським, виявляється в різних формах: спостереженні, експериментуванні, подорожах, запитуванні, творчій праці.

Спостереження він називав найважливішим джерелом енергії розуму. «Учіть спостерігати, учіть бачити», – звертався Сухомлинський до своїх колег.

Досліджено фактори, які викликають і зумовлюють дослідницьку поведінку: новизна об'єкта, ситуації; можливість досліджувати.

Встановлено, що для виникнення дослідницької поведінки необхідний оптимальний рівень складності завдань: надто легкі або надто складні можуть гасити пізнавальну активність дитини.

З урахуванням програмового змісту предметів інваріантної частини навчального плану початкової школи, відповідно до дидактичних умов забезпечення дослідницької поведінки учнів була змодельована їхня навчальна діяльність.

Предмет «Я досліджую світ», як зазначає розробник програми Н. М. Бібік, дидактико-методична організація фактичного матеріалу, що створює умови для розвитку дослідницької поведінки учнів, ґрунтується на таких принципах:

- *принцип концентризму* дав можливість зв'язувати відоме і невідоме, поступово ускладнювати навчальний матеріал, розвивати, розширювати, систематизувати уявлення дітей про явища реального світу; набувати досвіду взаємин з іншими людьми, вправляти у певних уміннях і навичках;

- *принцип послідовності* у залученні матеріалу дозволив поступово накопичувати враження у кількох напрямках і з різних джерел, вести дітей від локальних і часткових до тематичних узагальнень ;

- *принцип від простого до складного, від відомого до маловідомого* дав можливість поступово розширювати, збагачувати зміст матеріалу кожної теми, забезпечувати поетапність у формуванні понять, уявлень ;

- *принцип здійснення зв'язку змісту з навколишнім життям.* Йому відводиться в координатах компетентнісного підходу особливо важливе місце, тому що обмеженість життєвого досвіду дітей вимагає постійного залучення й аналізу життєвих вражень, використання набутого досвіду в різноманітних умовах;

- *принцип забезпечення емоційності* в засвоєнні навчального матеріалу передбачає виклик і зміцнення 128 різноманітних проявів емоцій у процесі засвоєння змісту, реалізацію почуття у вчинках, у діяльності;

• *принцип активності і самостійності* учнів в оволодінні програмним матеріалом є основою для забезпечення свідомості засвоєння змісту, доцільності організації елементарної пошукової діяльності.

Зміст експериментального матеріалу забезпечував безперервність цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток дослідницької поведінки учнів, вивчення її проявів в різноманітних навчальних ситуаціях протягом року.

Одним із найважливіших засобів було включення завдань дослідницького характеру на полісенсорній основі:

- дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне-відмінне, до якого цілого воно належить.)

- дослідження-спостереження (Що відбувається? Чому? Які зміни? Причини виникнення.)

- дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причиново-наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?); догадка, висновокузагальнення.)

Структура кожного дослідження, включеного в контекст уроку, ґрунтувалась на спостереженнях передбачала певний алгоритм:

1) Створення атмосфери зацікавленості предметом дослідження. Цьому сприяють доречно поставлені запитання типу: Як ти думаєш, де лід розтане швидше – у теплій чи холодній воді?

2) Розпочинається із висунення припущень у вигляді певних висловлювань: лід швидше розтане в теплій воді, ніж у холодній.

3) Проведення дослідження: кубики льоду кладуть одночасно в склянки з холодною і теплою водою.

4) Спостереження: у склянці з теплою водою лід тане і кількість води збільшується.

5) Обмін думками і висновок: лід швидше розтане в теплій воді.

Таким чином забезпечувався не лише достатній обсяг інформації про об'єкти пізнання, але й дослідницька активність учнів у виявленні причиново-

наслідкових зв'язків, надання переваги знанням, які можна здобути самостійно, перевірити їх, застосувати набутий досвід у нових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Я досліджую світ: підруч. інтегр. курсу для 1 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.): Ч. 1 / Н. М. Бібік, Г. П. Бондарчук. Харків: Ранок, 2018. 80 с.
2. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія / Савченко О. Я., Бібік Н. М., Онопрієнко О. В. та ін. Педагогічна думка, 2012. 192 с.
3. Нова українська школа: основи Стандарту освіти / за ред. Товкало М. Львів, 2016. 64 с.
4. Оксфордский толковый словарь по психологии / ред. А. Ребера. 2002. URL: <https://www.psyoffice.ru/6-487-isledovatel'skoe-povedenie.htm>
5. Організація освітнього процесу в початковій школі: Методичні рекомендації / укладачі: Топузов О. М., Онопрієнко О. В. Харків: Ранок, 2020. 144 с.
6. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология. Словарь. 2-е изд., испр. и доп. Политиздат, 1990. 494 с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. 2-ге вид. Грамота, 2013. 504 с.
8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5. Статті. К.: «Рад. Школа», 1977. 639 с.